

for en Deel Aaar siden at faae et Exemplar til Kiøbs paa en Auction i Bremen«. I dag kendes kun 7 eksemplarer af denne bog, som simpelthen er Skandinaviens første trykte lovbog.

Det driftige Max-Planck-Institut for europæisk retshistorie, som ligger i Frankfurt a.M., har i samarbejde med Detlev Auvermann Verlag planlagt udgivelsen af foreløbig 18 faksimiletryk af middelalderlige europæiske rets- og lovbøger. Jutisch Lowbok er nr. 5 i rækken. De foregående bind siger noget om selskabet, som Jydske Lov kommer i: »Die goldene Bulle« (1356), trykt i 1485, Ungarns »Tripartitum«, trykt 1517, de skotske »Black Acts«, trykt 1566, og de ligeledes skotske »Veteres leges et constitutiones«, trykt 1609.

1486-udgaven af Jydske Lov har tidligere været gengivet i J. L. A. Kolderup-Rosenvinge: Kong Valdemar den Andens Jydske Lov og Thord Degns Artikler med Indledning og Anmærkninger (Kbh. 1837). Hans begrundelse for at føje denne plattyske oversættelse til tre danske versioner af lovtæksten var, at udgaven »er saa sjelden, at den kan sættes ved Siden af et Haandskrift. Vel er det temmeligt klart, at den gamle latinske Oversættelse har ligget til Grund for denne, og ikke Lovens Text, men saavel dens Ælde og Sjældenhed, som dens Mærkelighed som Sprogmonument var mig en tilstrækkelig Opfordring til at redde den fra Forglemmelse«. Men selv Kolderup-Rosenvinges udgave, som er 3. del af hans »Samling af gamle danske Love« er efterhånden en sjældenhed, så det foreliggende faksimiletryk er også i Danmark yderst velkomment. Vi kan supplere med Kolderup-Rosenvinges paralleludgave og noter til lovtæksten, som er nødvendige, fordi 1486-udgaven rummer mange fejl og mangler – men dem har man levet med i Slesvig, som udgaven må have været beregnet for, og hvor den må have dækket et behov.

Klaus von See har forsynet den foreliggende udgave med en indledning på 60 sider. Han er en af de tyskere, der kender mest til dansk retshistorie: han har bl. a. oversat og kommenteret Jydske Lov i sin bog: »Das jütsche Recht« (Weimar 1960). Så denne indledning er i gode hænder. Der gives på grundlag af den relevante danske og tyske litteratur en fyldestgørende indføring i Jydske Lovs historie, indhold og betydning for kongerigets og ikke mindst for Slesvigs retshistorie. Indledningen giver også et spændende indblik i bogtrykkerkunstens vej til Norden: denne kunst var ikke 10 år gammel i Lübeck, da Odensebispens i 1482 derfra inviterede trykkeren Johann Snell til Odense, hvor han virkede et år for derfra at drage videre til Stockholm. Matthaeus Brandis begyndte som bogtrykker i Lübeck i 1485. Han udgav først den nedertyske Lucidarius, og året efter fulgte »Jutisch Lowbok«. Først i 1495 udgav hollænderen Gotfred af Ghemen i København »Rimkrøniken«, den første trykte bog på dansk. At Brandis atter tog fat på Jydske Lov på dansk i Ribe i 1504, og Gotfred i 1508 udgav samme lov igen, siger noget om lovens betydning.

Den foreliggende udgave er i tryk og udstyr til glæde for enhver bogelsker. Det er et velkomment bidrag til Jydske Lovs egen historie. Og for alle med interesse for dansk kultur- og retshistorie er valget af denne lovbog til netop denne serie af faksimileudgaver en opfordring til at vurdere vor Jydske Lov, dens fortale og øvrige indhold, i en noget bredere sammenhæng end vi har haft for vane.

Ole Fenger

Daniel Waley: Later Medieval Europe. From St. Louis to Luther. London, Longmans 1975. (Opr. trykt 1964). 306 s.

I sit 1974 daterede forord til 2. oplag kommenterer forf. en sætning han fremførte i forordet til 1. oplag: »Yet politics remain the staple diet of the historian« med følgende ord: »One respect in which the approach of such works (Guy Fourquin 1964, Robert Fossier

1968) has been revolutionary is that it casts increasing doubt on the assertion, made above, that 'politics remain the staple diet of the historian'. Genoptrykket bekræfter forf.s mistanke, at tiden er ved at løbe fra oversigtsfremstillinger, hvis eneste eller væsentligste sigte det er at give et kronologisk rids af en epokes historie i kronologisk inddelte og karakteriserede afsnit. I det omfang, Waleys bog svarer til denne beskrivelse, er den også lidt antikveret. Den har dog også særtræk, som burde sikre den læsere også i 1970'erne. I overensstemmelse med en linje i engelsk behandling af europæisk historie er Middelhavsverdenen særdeles vel tilgodeset. Spanien tages som eksempel på »Government in the later Thirteenth Century« (kap. 1), et værdifuldt kapitel behandler »The Turkish Conquest of South-Eastern Europe«, og de italienske forhold anskues såvel fra kulturel (»The Early Renaissance«) som fra politisk synspunkt (»The Tyrannies in Italy«). Mere konventionel er fremstillingen af den engelsk-franske konflikt i hundredårskrigen og behandlingen af tyske og pavelige forhold når ikke ud over lærebogsniveauet. Frankrigs historie anskues politisk (kap. 3), kulturelt (kap. 7) og i forbindelse med Burgund (kap. 9). Fremstillingen af økonomiske (kap. 5) og idéhistoriske (kap. 15) aspekter drøftes ud fra umiskendeligt italiensk horisont. Skandinavien og slaverne i Mellemosteuropa falder udenfor. Bogen er stadig læseværdig og begrænser sig ikke til »historikerens husmandskost«, politik.

Tore Nyberg

Valdemar Andersen: Hald Hovedgård 1435–1975. Niels Bugges borg. Slot og len. Kulturcenter. Herning, Poul Kristensens forlag 1977. 313 s., ill., kr. 124.00.

Det, der adskiller Valdemar Andersens fremstilling af Halds historie fra de tidligere beskrivelser af denne velkendte lokalitet, er at den omhandler hele den historiske periode fra Hald nævnes første gang i skiftet efter Ludvig Albertsen Eberstein, død 1328, til idag. Også de tre voldanlæg beskrives, og forfatteren fremlægger en tolkning af sammenhængen mellem deres etablering og stedets historie, idet han dog pointerer, at der kun kan blive tale om en hypotese, da voldanlæggene ikke er blevet undersøgt arkæologisk. Et andet forhold, som gør fremstillingen til noget særligt, er, at Valdemar Andersen har lagt hovedvægten i sin fremstilling – ca. halvdelen af bogen – på perioden 1536–1663, hvor Hald var et kongeligt len. Dette tidsrum er ikke tidligere blevet behandlet så grundigt for Halds vedkommende. Som et supplement til den kronologisk gennemførte ejendoms-historie afsluttes bogen med to afsnit, »Omkring Hald« og »Hald i litteraturen«, som begge består af små sluttede fremstillinger over emner med relation til Hald og nærmeste omegn. Bogen er forsynet med udmærkede person-, lokalitets- og emneregistre, men netop en bog som denne burde vel have medtaget en samlet bibliografi over Hald-litteraturen, selvom en del af denne omtales i noteapparatet.

Det har været Valdemar Andersens hensigt »i store træk at gøre godshistorien anskuelig samt at belyse bøndernes vilkår i perioden« (s. 7), og selvom disse ord især er knyttet til analysen af lensperioden, har forfatteren – hvor kildematerialet har tilladt det – fulgt dem op i de følgende århundreder. Tiden 1536–1663 er især blevet beskrevet på grundlag af lensregnskaberne med bilag, og blandt de resultater, forfatteren fremlægger, kan f. eks. nævnes en fortræffelig illustration af, at lensgodset regnskabsteknisk set ikke var en homogen enhed, men var sammensat af en række godskomplekser, som alle skulle behandles på en speciel måde i den lokale lensadministration. Valdemar Andersen belyser variationerne i den geografiske og sociale sammensætning af det tilliggende bøndergods ved at sammenligne en række udvalgte jordebøger, hvoraf den tidligste er fra 1544/45. Han mener bl. a. – ved at sammenligne oplysninger fra 1544/45 og 1599/1600 – at der i løbet